

مقاله پژوهشی
اصل
Original
Article

عوامل ایجادکننده استرس در مدیران مراکز درمانی شهر تهران

دکتر میرمنصور میرصادی^{*}، اعظم جعفرپور^{**}

چکیده

مقدمه: بدلیل آثار زیانبار استرس ناشی از کار در مدیران مراکز بهداشتی - درمانی، این پژوهش با هدف بررسی عوامل استرس زا در مدیران مراکز درمانی دولتی شهر تهران انجام شده است.

مواد و دوش کار: این بررسی از نوع توصیفی - مقطوع بوده و با کمک پرسشنامه لوئیز انجام شده است. آزمودنی های پژوهش ۹۲ مدیر مراکز درمانی دولتی در تهران بودند که دربرگیرنده همه مدیران مراکز پادشاهی که حاضر به تکمیل پرسشنامه شدند. داده های گردآوری شده به کمک روش های آماری توصیفی تحلیل گردیدند.

یافته ها: عامل احساس مستولیت بیش از حد از مهم ترین عوامل شخصی استرس زا، عامل مشکلات مربوط به گرانی، تورم و هزینه زندگی از مهم ترین عوامل خانوادگی ایجاد کننده استرس، عامل کمبود بودجه و امکانات و تجهیزات مرکز درمانی از مهم ترین عوامل شغلی و محیط کار استرس زا و عوامل آلودگی های زیست محیطی و نا آگاهی مراجعین نسبت به معابر های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی از مهم ترین عوامل اجتماعی و فرهنگی و اقتصادی استرس زا در مدیران مراکز درمانی مورد بررسی بودند.

نتیجه گیری: مهم ترین عوامل ایجاد کننده استرس در مدیران مراکز درمانی کمبود بودجه، امکانات و تجهیزات بود.

کلیدواژه: استرس، مدیران مراکز درمانی، سلامت چالعه

دارای پیامدهای زیانبار در زندگی فردی و اجتماعی آنها می باشند. این پیامدها در افراد شاغل و بهویژه در مدیران دستگاهها و سازمانها شایع تر هستند تا مردم

مقدمه
هیجانها، تنش ها و نگرانی های گوناگون که گاه با ظرفیت بدنی، عصبی و روانی انسانها مسازگار نیستند

* فوق تخصص قریبی، استاد دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی - درمانی ایران. تهران، بزرگراه شهید همت، دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی - درمانی ایران (نویسنده مسئول). E-mail: m_smm@yahoo.com

** کارشناس ارشد مدیریت دولتی، کارشناس مرکز مشاوره و تحقیقات و پایان نامه ها. تهران، بزرگراه شهید همت، دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی - درمانی ایران.

(شامل کلیه مدیران مراکز یادشده که حاضر به تکمیل پرسشنامه‌ها شدند). بیشترین درصد افراد مورد بررسی در گروه سنی ۴۰-۵۰ سال بودند.

پرسشنامه‌ای که دارای پرسنل‌های درباره عوامل ایجادکننده استرس در افراد است در بین مدیران یادشده توزیع شد. این پرسشنامه برگرفته از پرسشنامه لوتوانز^۱ بود و توسط ابطحی و الوانی (۱۳۷۱) با کمی تغییرات تدوین شده و از نظر روایی صوری تأیید شده است. بررسی پایابی پرسشنامه به روش بازآزمایی با فاصله ۱۰ روز و با ۱۰ نفر از مدیران در پژوهش حاضر، ضریب پایابی ۰/۷۳ را به دست داد. این پرسشنامه دارای ۶۵ پرسنل می‌باشد. بخشی از پرسنل‌ها مربوط به ویژگی‌های جمعیت‌شناختی و ۴۴ پرسشنامه مربوط به چهار گروه عوامل استرس زا می‌باشند (۹ پرسن در ارتباط با عوامل استرس زای شخصی، ۸ پرسن مربوط به عوامل استرس زای خانوادگی، ۱۸ پرسن مربوط به عوامل استرس زای شغلی و ۹ پرسن مربوط به عوامل استرس زای اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی). پاسخ‌گو میزان اهمیت هر عامل را از نظر ایجاد استرس در خود با انتخاب یک گزینه از پنج گزینه که از کمترین مقدار (نمره ۱) تا بیشترین مقدار (نمره ۵) مرتب شده‌اند، نشان می‌دهد. نمره‌های به دست آمده در چهار مجموعه برای هر فرد محاسبه می‌شوند. بیشترین نمره ۲۰ و کمترین نمره ۴ است. در این مقیاس افرادی که نمره‌های بالاتر از ۱۳۲ داشته باشند دارای استرس تلقی می‌شوند و هر پرسنل یا هر عامل استرس زای عنوان شده در پرسشنامه که در افراد مورده بررسی دارای میانگین بالاتر از ۳ باشد از نظر استرس زایی مهم شناخته می‌شود (ابطحی و الوانی، ۱۳۷۱).

داده‌های گردآوری شده به کمک روش‌های آمار توصیفی تحلیل گردیدند.

عادی جامعه. مراکز درمانی یکی از نهادهای مهم ارایه‌دهنده خدمات بهداشتی و درمانی هستند و مدیران آنها نقش مهمی در سرپرستی و هدایت نیروی انسانی پژوهشکی و یا غیرپژوهشکی دارند و از این رو آثار فشارهای عصبی و روانی در آنها بیشتر است.

در یک بررسی (کاپلان^۲، ۱۹۹۵) نشان داده شده که ۴۷٪ افراد مورد بررسی، شامل پزشکان، مشاوران و مدیران خدمات بهداشتی- درمانی، در جاتی از استرس را در رابطه با کار و فعالیت خود گزارش می‌نمایند.

در بررسی دیگری (جودکینز^۳ و اینگرام^۴، ۲۰۰۲)، بهره‌گیری از روش‌های ویژه‌ای در کاهش استرس مدیران و دست‌اندرکاران خدمات بهداشتی- درمانی مؤثر دانسته شده است.

بهره‌گیری بهتر از منابع و امکانات انسانی، مالی و فنی، جلوگیری از هزینه‌های غیرمستقیم تعییلی بر سازمان (مانند کاهش کارآیی، غیبت از کار، هزینه‌های درمانی ناشی از اثرات استرس) و ارایه خدمات مناسب به بیماران و مراجعین به مراکز درمانی، نیازمند مدیرانی است که از سلامت جسمی و روانی برخوردار باشند. این در حالی است که آثار منفی استرس ناشی از کار، کارآیی سازمان‌ها را کاهش می‌دهد (علوی، ۱۳۷۱الف).

بنابراین یکی از عوامل مهم در افزایش کارآیی و ایجاد زمینه برای رشد مراکز درمانی، پیش‌گیری از فشارهای عصبی و روانی وارد به مدیران این مراکز است و کاهش فشارهای عصبی و روانی نیاز به شناخت علل آنها دارد.

بررسی حاضر در این راستا و با هدف شناسایی عوامل ایجاد کننده استرس در مدیران مراکز درمانی شهر تهران انجام شده است.

مواد و روش‌کار

این بررسی به صورت توصیفی- مقطعی^۵ در سال ۱۳۸۱ انجام شد. آزمودنی‌های پژوهش را ۹۲ نفر از مدیران مراکز درمانی دولتی شهر تهران تشکیل دادند

یافته‌ها

یافته‌های مربوط به عوامل استرس‌زای مربوط به خانواده در افراد مورد بررسی در جدول ۲ آمده است. در میان عوامل استرس‌زای مربوط به خانواده مشکلات مربوط به گرانتی، تورم، هزینه زندگی و مسکن با فراوانی نسبی ۴۰٪ مهمنترین عامل استرس‌زای در مدیران مراکز مورد بررسی بود.

یافته‌های مربوط به عوامل استرس‌زای شخصی در افراد مورد بررسی در جدول ۱ آمده است. همان‌گونه که جدول ۱ نشان می‌دهد احساس مستولیت بیش از اندازه بسا فراوانی نسبی ۲۸٪ مهمترین عامل استرس‌زای شخصی در مدیران مراکز درمانی بود.

جدول ۱ - فراوانی نسبی عوامل استرس‌زای شخصی در مدیران مورد بررسی

		عوامل استرس‌زای شخصی				
		جمع	بی‌پاسخ (درصد)	مهم و بسیار مهم (درصد)	نسبتاً مهم (درصد)	عدم اهمیت و اهمیت ناقیض (درصد)
	۱۰۰	۵/۴	۴۹	۲۱/۷	۲۳/۹	احساس مستولیت بیش از اندازه
	۱۰۰	۷/۷	۵/۴	۲۳/۹	۶۳	کم‌رویی و کم حرفی
	۱۰۰	-	۱۳/۱	۸/۷	۷۷/۲	کم حوصلگی
	۱۰۰	۱۴/۲	۷۵	۱۳	۶۶/۳	کار توانم با تحصیل دانشگاهی
	۱۰۰	۱۰/۴	۳/۳	۲/۴	۸۲	کمبود آگاهی در مسائل عقیدتی- سیاستی
	۱۰۰	-	۱۲	۱۳	۷۵	بیماری و ضعف‌های جسمی- روانی
	۱۰۰	۹/۸	۰/۴	۸/۷	۷۷/۱	احساس عدم موفقیت در کار

جدول ۲ - فراوانی نسبی عوامل استرس‌زای مربوط به خانواده در مدیران مورد بررسی

		عوامل استرس‌زای خانوادگی				
		جمع	بی‌پاسخ (درصد)	مهم و بسیار مهم (درصد)	نسبتاً مهم (درصد)	عدم اهمیت و اهمیت ناقیض (درصد)
	۱۰۰	۲/۲	۷۵	۱۶/۳	۱۳	مشکلات مربوط به گرانتی، تورم، هزینه زندگی و مسکن
	۱۰۰	۷/۵	۲۹/۴	۲۶/۱	۳۷	مرگ و میر دوستان و بستگان و عزیزان
	۱۰۰	۱۲	۷/۶	۱۴/۱	۶۶/۳	مشکلات با والدین
	۱۰۰	۶/۶	۱۷/۴	۲۱/۷	۵۶/۳	بیماری‌های دوستان، بستگان و عزیزان
	۱۰۰	۱۸/۵	۵/۴	۲/۲	۷۳/۹	جدایی از همسر و فرزندان
	۱۰۰	۱۲/۱	۱۰/۸	۵/۴	۷۱/۷	مشکلات با همسر
	۱۰۰	۱۵/۲	۴/۳	۸/۷	۷۲/۸	مشکلات با پدر و مادر همسر یا سایر بستگان وی

اقتصادی در جدول ۴ آمده است. این جدول نشان می‌دهد که ناگاهی مراجعین نسبت به معیارهای اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی و آلودگی‌های زیست محیطی مانند هوا، صدا و غذا به ترتیب با فراوانی نسبی ۷/۳۲٪ و ۴/۳۳٪ مهم‌ترین عوامل استرس‌زا در میان عوامل اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی بودند.

عوامل استرس‌زا مربوط به محیط کار مدیران مراکز درمانی همان‌گونه که جدول ۳ نشان می‌دهد کمبود بودجه مرکز درمانی با فراوانی نسبی ۴/۵۵٪ مهم‌ترین عامل استرس‌زا در محیط کار مدیران مراکز درمانی بود. یافته‌های به دست آمده در ارتباط با عوامل استرس‌زا مربوط به عوامل اجتماعی، فرهنگی و

جدول ۳- فراوانی نسبی عوامل استرس‌زا در محیط کار مدیران مراکز درمانی مورد بررسی

عوامل استرس‌زا محیط کار					
	عدم اهمیت و اهمیت تاچیز (درصد)	نسبتاً مهم (درصد)	مهم و بسیار مهم (درصد)	بسیار مهم (درصد)	بنی‌پاسخ (درصد) جمع
۱۰۰	۴/۵	۷/۱	۷/۶	۹۰/۸	کمبود بودجه مرکز درمانی
۱۰۰	۴/۴	۵۷/۵	۲۲/۸	۱۶/۳	کمبود حقوق و مزایای مدیران
۱۰۰	۸/۸	۴۷/۸	۲۲/۸	۲۰/۱	دشواری مسئولیت‌های محوله
۱۰۰	۰/۴	۴۷/۸	۲۰/۷	۲۷/۱	کمبود اختیارات لازم برای انجام وظیفه
۱۰۰	۴/۴	۷۰/۶	۱۶/۳	۸/۷	مسئولیت در قبال سلامتی بیماران
۱۰۰	۱۰/۹	۱۳	۱۹/۶	۵۶/۵	کمبود اطلاعات لازم برای انجام وظایف و مسئولیت‌ها
۱۰۰	۹/۸	۶/۶	۱۳	۷۰/۶	احساس عدم توانایی در برخورد با مشکلات
۱۰۰	۷/۵	۳۸/۱	۱۷/۴	۳/۷	مرگ و میر بیماران در مرکز درمانی
۱۰۰	۷/۵	۶۲	۱۹/۶	۱۰/۹	کمبود امکانات و تجهیزات
۱۰۰	۸/۷	۴۲/۴	۲۸/۳	۲۰/۶	شرابیت فیزیکی محیط کار و خستگی و حوادث ناشی از آن
۱۰۰	۸/۷	۲۹/۴	۳۲/۶	۲۹/۳	عدم رضایت کارکنان مرکز درمانی از نظر مالی و رفاهی و انعکاس آن به مدیر مرکز
۱۰۰	۷/۵	۳۹/۱	۲۷/۲	۲۷/۲	عدم پشتیبانی مسئولان مربوطه در رفع مشکلات
۱۰۰	۷/۶	۱۸/۵	۲۳/۹	۵۰	مشکلات با پزشکان و پرستاران
۱۰۰	۹/۸	۲۲/۸	۲۰/۷	۴/۷/۷	انتظارات مسئولین بالاتر
۱۰۰	۹/۸	۷/۵	۲۸/۳	۵۵/۴	مشکلات با پرسنل زیرمجموعه
۱۰۰	۷/۶	۲۷/۱	۲۶/۱	۴۰/۲	سوه استفاده کارکنان تحت نظارت و کم کار
۱۰۰	۷/۶	۳۲/۶	۱۷/۴	۴۲/۴	وجود تعیض در محیط کار
۱۰۰	۸/۷	۸/۷	۳۴/۸	۴۷/۸	مشکلات مربوط به بیمه و بازنشستگی و از کار اخراجی

جدول ۴- فراوانی نسبی عوامل اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی استرس‌زا در مدیران مراکز درمانی مورد بررسی

عوامل استرس‌زا اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی					
	عدم اهمیت و اهمیت تاچیز (درصد)	نسبتاً مهم (درصد)	مهم و بسیار مهم (درصد)	بسیار مهم (درصد)	بنی‌پاسخ (درصد) جمع
۱۰۰	-	۵۵/۴	۱۸/۵	۲۶/۱	ناگاهی مراجعین نسبت به معیارهای اجتماعی و فرهنگی
۱۰۰	۹/۷	۴۳/۵	۲۰/۷	۲۷/۱	آلودگی‌های زیست محیطی از قبیل هوا، صدا و غذا
۱۰۰	۱۱	۱۷/۳	۲۱/۷	۵۰	احساس عدم وجود محبت و دوستی در جامعه
۱۰۰	۰/۰	۳۳/۷	۳۱/۰	۲۹/۳	عدم رعایت قوانین و مقررات توسط بعضی از افراد مراجعت‌کننده
۱۰۰	۱۰/۹	۱۸/۵	۱۴/۱	۵۶/۵	ضعف در ایمان و معتقدات مذهبی در بعضی از افراد مراجعت‌کننده
۱۰۰	۷/۵	۳۳/۷	۲۰/۷	۳۹/۱	کمبود امکانات تفریحی سالم در جامعه
۱۰۰	۷/۷	۴۰/۲	۱۷/۴	۳۶/۷	عدم احساس امنیت اجتماعی یا شغلی

بحث

کیانی (۱۳۷۴)، متقی پور، مهاجر و کاتوزیان (۱۳۷۰) و طوسی (۱۳۷۱) در زمینه عوامل استرس‌زا، امکانات مربوط به بودجه و امکانات مالی سازمان را عامل مهمی در ایجاد استرس در افراد شاغل در آن مراکز گزارش نمودند که این نکته با یافته‌های بررسی حاضر هم‌سو است.

هم چنین کوپر^۲ (۱۹۸۱) و ظهیری (۱۳۷۳) بر نقش من، سابقه کار، مدیریت و میزان تحصیلات به عنوان عوامل مداخله‌گر در میزان استرس افراد تأکید نمودند و سطح تحصیلات را در میزان استرس افراد مؤثر دانستند. آنان افراد دارای تحصیلات بالاتر را دارای استرس کمتری گزارش کردند.

میجل (۱۳۷۳) شمار کارکنان تحت نظارت مدیران را در استرس مدیران مؤثر دانسته، علت آن را حجم زیاد کار و شمار اریاب رجوع بیشتر گزارش کرد. بررسی‌های کوپر و ساترلند^۴ (۱۹۸۷) و آلما (۱۹۹۳) چشم‌داشت‌های کارکنان زیر دست و مسئولین فرادست را عامل استرس می‌دانند. در بررسی دیگری نیز کوپر و مارشال^۵ (۱۹۷۶) میزان استرس مدیران مراکز درمانی را بیشتر از مدیران اداری گزارش نمودند.

به طور کلی این بررسی مهم‌ترین عوامل ایجاد‌کننده استرس در مدیران مراکز درمانی مورد بررسی را کمبود بودجه و امکانات و تجهیزات مراکز درمانی نشان داد.

سپاسگزاری

از مدیران ارجمندی که با صرف وقت در اجرای پژوهش همکاری نمودند صمیمانه قدردانی می‌شود.

دربافت مقاله: ۱۱/۱؛ ۱۳۸۲؛ دریافت نسخه نهایی: ۱۳۸۳/۴/۱؛

پذیرش مقاله: ۱۳۸۳/۵/۷

این بررسی نشان داد که از میان عوامل استرس‌زا شخصی، احساس مسئولیت بیش از حد در گروه عوامل مربوط به خانواده، مشکلات اقتصادی در گروه عوامل مربوط به محیط کار، کمبود بودجه مرکز درمانی، مسئولیت در قبال سلامتی بیماران و کمبود امکانات و تجهیزات بیمارستان و در گروه عوامل اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی جامعه عوامل ناگاهی مراجعان نسبت به معیارهای اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی و آلودگی‌های زیست محیطی هوا، صدا و غذا بیشترین اهمیت را از نظر ایجاد استرس در مدیران مراکز درمانی داشته‌اند. در مجموع مهم‌ترین عوامل استرس‌زا در مدیران مراکز درمانی مورد بررسی کمبود بودجه مرکز درمانی بود که بیشترین فراوانی نسبی را در میان عوامل گوناگون یادشده به خود اختصاص داد (۰/۵۰/۴).

در پژوهشی که ابطحی و الوانی (۱۳۷۱) بر روی ۶۲ نفر از مدیران صنعتی کشور انجام دادند، یافته‌های مشابه را گزارش نمودند. در بررسی یادشده عوامل شغلی و درون سازمانی بالاترین درجه اهمیت را از نظر ایجاد استرس داشتند.

در بررسی دیگری (ظهیری، ۱۳۷۳) بر روی ۳۹ نفر از مدیران مراکز درمانی، عوامل مربوط به محیط کار از مهم‌ترین عوامل استرس‌زا شناخته شدند که با یافته‌های بررسی حاضر هم‌سویی دارد.

هم‌سو با یافته‌های این بررسی ملکوتی، بخشانی و زهروی (۱۳۷۳) ارتباط میان استرس شغلی و محیط کار را با افسردگی و اضطراب معنی‌دار گزارش نمودند. ساعتچی (۱۳۶۸) فشارهای عصبی و روانی ناشی از محیط کار را شایع‌ترین عامل شناخته شده استرس‌زا دانسته است. در بررسی‌های آلما^۱ (۱۹۹۳)، میرمپاسی (۱۳۷۳) و میجل^۶ (۱۳۷۳) نیز عوامل محیطی و شغلی از عوامل مهم استرس‌زا دانسته شده‌اند. در این بررسی نیز مشکلات محیط بیمارستان بیشترین اهمیت را از نظر استرس‌زایی داشتند.

مطابع

- Zahedan. *لصانه اندیشه و فکار*, سال اول، شماره ۲ و ۳، ۷۶-۸۶.
- مجل، ترنس (۱۳۷۳). *مردم در سازمانها: زمینه فکر سازمانی*. ترجمه حسین شکرکن، تهران: انتشارات رشد.
- میرسپاسی، ناصر (۱۳۷۳). *مدیریت منابع انسانی و روابط کار*. تهران: انتشارات شروین.
- Alma, J. (1993). Stress in the ambulance personnel. *Top Health Record Management*, 12, 61-69.
- Caplan, R. P. (1995). Stress, anxiety and depression in hospital consultants, general practitioners and senior health service managers. *British Medical Journal*, 309, 1261-1263.
- Cooper, C. L., & Marshal, J. (1976). Occupational source of stress: A review of the literature relating to coronary heart disease and mental ill health. *Journal of Occupational Psychology*, 49, 11-28.
- Cooper, C. L. (1981). *The stress check: Coping with stresses of life and work*. London: Prentice-Hall Publication. (p.p.101-108).
- Cooper, C. L.,& Sutherland, V. J.(1987). Job stress, Mental health and accident, among offshore workers in the oil and gas extraction industries. *Journal of Occupational Medicine*, 310, 534-537.
- Judkins, S. K., & Ingram, M. (2002). Decreasing stress among nurse managers: A long-term solution, *Journal of Education of Nurses*, 33, 259-264.
- ابطحی، حسین؛ الوانی، مهدی (۱۳۷۱). پژوهشی پیرامون فشارهای عصبی مدیران بخش صنعت در کشور. *لصانه مطالعات مدیریت شماره پنجم*, ۱۱-۳۹.
- ساعتچی، محمود (۱۳۶۸). *مدیران در اضطراب و فکر روانی*. مدیریت دولتی، دوره جدید، شماره چهارم، ۱۲-۱۴.
- طوسی، محمدعلی (۱۳۷۱). اینک زمان دور شدن از میزها و نزدیک شدن به کارکنان است. *تفکیر* سال سوم، شماره ۲۹، ۴۸.
- ظهیری، منصور (۱۳۷۳). *بررسی موافق اسنوس زاده مدیران بیمارستانهای استان قارس و استان خوزستان*. پایان نامه کارشناسی ارشد روانشناسی. دانشگاه علوم پزشکی اهواز، دانشکده پهداشت.
- علوی، سید امین‌الله (۱۳۷۱ الف). *فشارهای عصبی و روانی سازمان*. *مدیریت فوکسی*، دوره جدید، شماره ۲، ۲۸.
- علوی، سید امین‌الله (۱۳۷۱ ب). *والتنهایی سازمان و مدیریت*. تهران: انتشارات مرکز آموزش مدیریت دولتی.
- کیانی، کاووس (۱۳۷۴). *بررسی موافقی که منجر به فشارهای محضین بین مدیران نسله و تغیر آن بر پروری فردی سازمان جهاد سازندگی*. پایان نامه کارشناسی ارشد روانشناسی. دانشگاه تربیت مدرس.
- متقوی‌پور، یاسمن؛ مهاجر، مرتضی؛ کاتوزیان، بهروز (۱۳۷۰). رتبه‌بندی رویدادهای استرس زای زندگی در گروهی از کارکنان دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی. *نشریه دارو و فرمان* سال هشتم، شماره ۹۶، ۱۰-۵.
- ملکوتی، کاظم؛ بخشانی، نورمحمد؛ زهروی، طاهره (۱۳۷۳). بررسی ارتباط استرس‌های شغلی و اختلالات انسردگی و اضطراب در کارکنان بیمارستانهای دانشگاه علوم پزشکی

Andeeshah
Va
Raftari
اندیشه و رفتار

۴۶